

(esztencsinalás, a fűrészüzem munkásai, állatok gondozása); a csíkszentdomokosi templom, a falu látképe a temetődombról, valamint az 1599-ben a falu határában meggyilkolt erdélyi fejedelem, Báthory András emlékére egykor a Pásztorbükkön állított engedztelő kereszt, amely jelenleg a templom udvarán található.

Benedek Katalin a mesegyűjtemény kiadásának legfőbb jelentőségét az új perspektíva nyitásban látja. Véleménye szerint a 20. századi folklorisztika történetének olyan időszaka ragadható meg általa, amikor a modernizációtól, a gazdasági-társadalmi-technikai újításoktól még nagyrészt elzárt közösségekben megbecsülték a generációról generációra hagyományozódó szellemi örökséget, és egy-egy tehetséges mesemondó még alapvető kultúráközvetítő szerepet töltött/tölthetett be.

Bár Belatini Braun Olga mesegyűjteményének teljes anyaga csak 2013-ban jelent meg, részletek korábban is olvashatóak voltak belőle. Albert Andrásnak több meséje is megjelent nyomtatásban az alábbi kötetekben: Ortutay Gyula (szerk.): *Magyar népköltészet*. 3. *Népmesék*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp. 1955. és Ortutay Gyula (szerk.): *Magyar népmesék*. I–III. Válogatta és jegyzetekkel ellátta Dégh Linda és Kovács Ágnes. Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp. 1960.

1965-ben Dégh Linda angol fordításban közölte Albert András 3 szövegét – *Folktales of Hungary*. Transl. Judit Halász, University of Chicago Press, Chicago 1965; Voigt Vilmos pedig 1989-ben adott ki

egy szöveget a csíkszentdomokosi mesegyűjteményből – Voigt Vilmos (szerk.): *A táltos kanca és a libapásztorlány. Híres magyar mesemondók meséi*. Móra Könyvkiadó, Bp. 1989.

A csíkszentdomokosi könyvtárát néhány éve Albert Andrásról, a falu híressé vált mesemondójáról nevezték el, beindították a www.meselofalu.eoldal.hu honlapot, az iskolában és a könyvtárban mesemondó versenyeket szerveznek – a különböző kommunikációs technológiák segítségével próbálják „visszahozni” a mesemondás-mesehallgatás szokását.

A település lakói úgy tartják, hogy a Báthory András meggyilkolása miatti, négy évszázadon át tartó kollektív vezeklésért cserébe, az isteni irgalom és megbocsátás jeleként született éppen Csíkszentdomokoson 1896-ban Márton Áron püspök, a szent életű egyházfő, aki szembe mert szállni a kommunista hatalommal, az emberi jogok és a keresztény szeretet képviselőjeként.

És talán ezért jött Csíkszentdomokosra Belatini Braun Olga is meséket gyűjteni a második világháború idején, egy értékvesztett világban. Hiszen Hajnalfia alakja nem lehet semmivé – útnak kell indulnia újra meg újra, felmenni a Hajnalcillagra, onnan átugrani az Üveghegyre, legyőzni sorra minden gonosz ellenséget, majd visszahozni mindazt a sok-sok ezüstös-aranyos-gyémántos, de leginkább emberi értéket, amelyek nélkül nem állhat helyre a világ rendje.

Tekei Erika

Az építő Kós Károly korai munkássága

Fabó Beáta – Anthony Gall: Napkeletről jöttem, nagy palotás rakott városba kerültem: Kós Károly világa, 1907–1914. Budapest Főváros Levéltára, Bp. 2013. 183 old.

Az erdélyi és azon belül kalotaszegi építészettel, illetve népi építészettel foglalkozó kutatók számára megkerülhetetlen az építész-író Kós Károly személye és munkássága. A transzilvánizmus legismertebb szellemi vezére ebben a közegben élt, alkotott, ez a táj hatott világlátására, jellegzetes stílusára, ezért az

ilyen jellegű írások, kutatások gyakran kiemelik a történelmi városok és a népi kultúra Kós alkotásaira gyakorolt hatását, illetve az építész hatását Erdély építészetére és művelődési életére.

Ennek a kölcsönhatásnak korai szakaszát, az építész-író egyéniségének legfőbb formálót

Nagy Ákos (1986) – doktorandus, BBTE, Hungarológiai Tanulmányok Doktori Iskola, Magyar Néprajz és Antropológia Intézet, Kolozsvár, fradiforever@yahoo.com

(környezet, család, barátok, kollégák, egyetemi tanulmányok) mutatta be a Budapest Főváros Levéltára szervezésében, a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum közreműködésével megrendezett 2012-es kiállítás, melynek anyagát ebben, a 2013-ban megjelent könyvben adták közre.

Mint az a kötetből is kiderül, Kós Károly 1883. december 16-án született Temesváron. A tisztviselő családapá munkahelyi kötelezettségei miatt előbb Nagyszebenbe, majd Kolozsvárra költöztek. Ez a két történelmi hangulatú és középkori építészetű város határozta meg Kós gyermek- és fiatalkorát. Kolozsváron tette meg első lépéseit az irodalom felé, és ekkor fedezte fel Kalotaszeg építészeti és tárgyi kultúráját is. 1900-ban gyalog bejárta a vidéket, és felfedezte azt a zárt fálusi környezetet, amelyet a népi építészet remekei, a temetők és a középkori templomok jellemeztek. Szülői nyomásra előbb mérnöknek tanult a budapesti Műegyetemen, de később átiratkozott az építés szakra. Egyetemi éveit során fedezte fel, hogy az új építésznek egy sajátos magyar művészethez kell viszonyulniuk. Azonban Kós és társai (Györgyi Dénes, Jánszky Béla, Kozma Lajos, Mende Valér, Zrumeczky Dezső) szakítottak a Lechner Ödön-féle magyaros stílussal, és megalakították a művészet- és építészettörténet által *Fiatalok* néven számon tartott építészársaságot. Ez a szakmai és baráti társaság közösen pályázott és vállalt megbízásokat. Kós Károly az építészetit oklevél megszerzése után előbb rajzolóként, majd egyre több épület tervezőjeként dolgozott. Korai munkáin még megtalálhatóak a közép-európai szecesszió jegyei, de a várkastélyokról, polgárházakról, erdélyi templomokról ihletődött középkori elemek formakincsét is hasznosította. Munkáiban azonban fokozatosan megjelennek a rá jellemző elemek (pl. sarokbástya) is. 1907-ben egy féléves erdélyi tanulmányútra indult, melyen nemcsak Kalotaszeg, hanem a Székelyföldet, Segesvárt és Torockót is behatóbban tanulmányozhatta. Az út tapasztalatait *Erdélyország népének építésze* című kéziratos könyvében írta meg. 1907 és 1914 között kezdődött az a jelentős alkotói korszak, amikor Budapest, Kolozsvár és Sepsiszentgyörgy között

ingázott. A három városban az akkori városvezetések szellemi és anyagi támogatásával számos épülete készülhetett el. Mindeközben 1909–1910-ben magánéletében is fontos változás állt be, megnősült, és a kalotaszegi Sztánán megkezdte saját otthonának építését. Számos megrendelést teljesített ebben az időben, ezek közül a legjelentősebbek a budapesti állatkert és a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum megépítése. A korszak alkotásainak ihlető forrása elsősorban az erdélyi népi és középkori építészetben keresendő. 1918 után Erdélyben maradt, és közéleti, illetve írói szerepvállalása mellett további építészeti remekeket alkotott.

Az itt felvázolt korai életpályát tükrözte a kiállítás is, melynek alapanyagát a budapesti Állatkert és a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum kevésbé ismert, részben eddig be nem mutatott dokumentumai képezték.

Fabó Beáta és Anthony Gall kötetének elején Vargha Mihály, a Székely Nemzeti Múzeum igazgatója Kós Károly művészetéről ír, majd dr. Persányi Miklós, a Fővárosi Állat- és Növénykert főigazgatója a Kós-hagyaték állatkertbeli sorsáról tájékoztatja az olvasót. Ezt követi a kötet alapjául szolgáló kiállítás születéséről szóló beszámoló, melyet Budapest Főváros Levéltárának főigazgatója, dr. Á. Varga László jegyez.

A szerzőpáros előszavát és a *Távlati kép* című bemutatót Kós korai munkásságáról írott nagy fejezet követi, melyben gyermek- és fiatalkora, korai pályafutásának fontosabb állomásai kerülnek felsorolásra. Majd Erdély és Kalotaszeg bemutatása következik, melyben Kós Károly írásai, rajzai, illetve fia, dr. Kós Károly néprajzkutató fényképei kerülnek előtérbe. A kötet az építész 1907-es erdélyi útjának élményeivel folytatódik, melyből kitűnik az a gazdag történelmi és népi építészeti hagyomány, melyből később munkái során merített. Külön rész foglalkozik az erdélyi templomok tornyaival, melyek Kós építészetében is igen fontos szerepet kapnak a későbbiekben. A Budapesttel való találkozást, az egyetemi éveket, a tanulmányok ideje alatt megismert társak és a Fiatalkor csoportosulásának történetét, a pályakezdet és a finn

építészettel való találkozást leíró részek a későbbi építészeti munkásság megértéséhez hozzák közelebb az olvasót.

Kós önálló alkotói időszaka címet viseli az a fejezet, melyben az 1914-ig megvalósult, illetve tervezett munkáit mutatják be a szerzők. A rengeteg tervrajz, távlati rajz, archív és jelenkori fénykép mellett maga Kós vall az adott építkezések körülményeiről, művészi elgondolásairól. Külön figyelmet érdemelnek a Fővárosi Állat- és Növénykertben felépítésre került épületek, melyek magukon viselik a jellegzetes *Kós Károly-i* építészeti vonalvezetését, megoldásait és ornamentikáját, így adva egyedülálló kinézetet a világ egyik legszebb állatkertjének.

A sepsiszentgyörgyi munkákat, köztük a Székely Nemzeti Múzeum építésének részleteit bemutató részekben Kós Károlynak a háromszéki város kinézetére gyakorolt hatását és alkotói sokszínűségét ismerhetjük meg. Külön figyelmet érdemelnek a különböző (többnyire történelmi) okokból csak tervben maradt (nem csak sepsiszentgyörgyi)

épületek, melyek megvalósítása tovább gazdagította volna épített örökségünket. Az építész további budapesti, kolozsvári, illetve marosvásárhelyi alkotásait szemléltető rész mellett fontos eleme a kötetnek a saját lakhelyét, a Varjúvárat és az abban zajló családi életet bemutató rész is. Az utószóban az építész 1918 utáni tevékenységét ismerheti meg az olvasó.

A rengeteg korabeli és jelenkori fényképpel, rajzzal, számos első ízben publikált tervrajzzal és térképpel illusztrált kötet kiválóan mutatja be az építész-író (elsősorban) építészeti pályafutásának első nagy korszakát. A népi építészeti hatása és továbbélése iránt érdeklődők számára kiváló adatokkal szolgálhat ez a kötet. Kós Károly pályakezdő munkásságát megismerve képet kaphatunk arról a többnemzetiségű, gazdag szellemi és anyagi kultúrával rendelkező környezetről is, amelyből ő is származott, amelyből merített és amelyeknek legjobb tudása szerint vissza is adott, gazdagítva azt.

Nagy Ákos

Könyv az etnológia elméleti-módszertani alapfogalmairól

Karen O'Reilly: Key Concepts in Ethnography.

Sage, London 2009. 240 old.

A londoni *Sage* kiadó rendkívül vegyes tematikájú *Key Concepts* című sorozatában jelent meg néhány évvel ezelőtt Karen O'Reilly metodológiai bevezetést nyújtó kötete. A szerző tollából első ízben 2005-ben látott napvilágot módszertani tárgyú könyv, majd ennek második kiadása 2012-ben került a polcokra. A most bemutatandó mű a vitás kérdésekkel, kutatói dilemmákkal kapcsolatos állásfoglalás, az elfoglalt elméleti pozíció, a megfogalmazott praktikus tanácsok és részben az ismertetett példák tekintetében is megegyezik az említett két kötetben foglaltakkal.

A mű a sorozat felépítéséhez igazodva betűrendbe sorolt címszavakra bontva tárgyalja

témáját. A kötet összesen harminchat szócikket, fejezetet tartalmaz, a szerző ezeket további, szám szerint tizenöt alcsoportra bontja. Az alcsoportokat, a szócikkek témájának összetartozását, pedagógiai szempontú összekapcsolhatóságát a szerző egyszerű térközőkkel jelöli a tartalomjegyzékben. Az e módon egy csoportba került címszavak között helyenként valóban kapcsolatot fedezhet fel az olvasó. Így például a részt vevő megfigyeléssel, a részt vevő megfigyelés oximoronjával, a pozitívizmussal és a posztmodernnel foglalkozó négy résztema tematikusan jól összekapcsolt egységet alkot, bár ez esetben is mintha csak az első kettő és a második kettő tartozna szorosan össze. Ugyanakkor

Bakos Áron (1988) – doktorandus, BBTE, Hungarológiai Tanulmányok Doktori Iskola, Magyar Néprajz és Antropológia Intézet, Kolozsvár, bakosaron@gmail.com